

22
I. N. D. O. M.

Disertatio Academica,

Solutura quæstionem:

*AN MYSTERIUM S. S. TRINITATIS
VETERIBUS SCANDIANIS SUB GENTILISMO
FUERIT COGNITUM?*

Quam

Conf. Amplisf. Fac. Philos. Aboënsf.

PRÆSIDE

Mag. JOHANNÉ BILMARK,

HIST. ET PHILOS. PRACT. PROFESSORE REG. ET ORDIN.

PUBLICÆ MODESTE SUBJICIT CENSURÆ

PETRUS WATTRANG,

STIPEND. REGIUS, ANGERMANNUS.

In Auditorio Majori die XXIV Maji 1797.

h. a. m. c.

ABOÆ, TYPIS FRENCKELLIANIS.

VIRO

Plurimum Reverendo et Præclarissimo,
DOMINO MAGISTRO,

ERICO SELLIN,

*Pastori Ecclesiae, quæ Deo in Anundsiö colligitur,
meritissimo,*

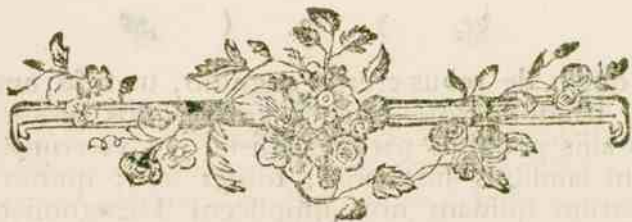
PATRONO PROPENSISSIMO.

*I*ngentia Tua in me merita pio dum expendo animo,
studium gratisimam testificandi mentem vehementissime
inardescit; doleo autem me eis prædicandis, ne dicam re-
pendendis, semper imparem futurum. Patiaris tamen,
Vir Plurimum Reverende, hocce tirocinium Acade-
micum, Tuo ornatum Nomine, in publicam emitti lucem;
quam si dederis veniam, novum Tui in me favoris ha-
bebo documentum, gratisimo semper pectore reponen-
dum, permansurus ad ineres usque

Plurimum Reverendi Nominis Tui

Cultor humillimus

PETRUS WATTRANG.

PRÆFATIO.

Quum in veritate investiganda homines non semper, quod tamen deberent, rationem sequantur ducem, sed suis se regi opinionibus plerumque patiantur; fieri aliter non potest, quam ut iudicia eorum de una etiam eademque re maxime sepe discrepent, et quantum eidem tribuunt nonnulli, tantum ei vicissim detrahant alii. Vallet hæc censura imprimis de Theognosia veterum populorum, Revelationis luce destitutorum; cujus indolem tradituri Scriptores, pro diverso suo captu eos modo proponunt, ut ab omni cognitione, præterquam ad vitæ animalis sustentationem necessaria, prorsus remotos, dum tantam eisdem alii tribuunt eruditionis supellectilem, quanta homines, in litterarum luce degentes, haud dedeceret. Miramur cum alia quæstionum acumina, tum alios populos, veteres Scandiæ incolas præcipue consideraturi, quorum de Deo O. M. cognitionem, dum sporadicam degabant vitam, alium sibi victum et amictum comparandi modum, præter venationem, ignorantes, valde exiguum fuisse, res ipsa loquitur. Mutato autem ærumnoso hocce vitæ genere, postquam familiæ sedes sibi fixerunt stabiles, terramque, bonam matrem, excolere cœperunt, maxime vero constitutis civitatibus, experientia, meditatione ac mutua conyersatione sensim aucta fuit illorum tam de

A

Deo,

Deo, quam de rebus creatis cognitio, ut si id nunc ageretur, haud operose ostendi posset, eos rerum peritia multis aliis gentibus parum cessisse. In veterum Scandianorum laudibus hoc poni, fuisset satis, quibus autem Eruditorum quidam non simplicem Theognosiam, sed aliqualem insuper notitiam Mysterii S. S. Trinitatis tribuerunt; de quorum conatu quid sentiendum sit, paucis in hac disquiremus disertatione; quam ut Benevolus Lector meliorem in partem interpretetur, omni, quo par est, verborum honore rogamus.

§. I.

— Nosstram de proposito argumento sententiam exposituris liceat observationes quasdam lucem, ut speramus, dicendis foeneraturas, praemittere. Quamvis igitur Mysterium S. S. Trinitatis, quod tres distinctas personas in una Divinitatis essentia esse importat, aciem intellectus humani, trinum in Unitate non concipientis, plane fugiat; fuerunt tamen Eruditorum nonnulli, suo tantum tribuentes ingenio, ut abstrusum hoc dogma ex principiis rationis demonstrari posse crediderint. Nolumus jam, quum instituti nostri ratio id non ferat, plures, hac oberrantes chorda, Scriptores excitare; nemini tamen forte ignotum, vel POIRETUM Mysterium S. S. Trinitatis methode Mathematica demonstrare aggressum *a*), vel RÜDIGERUM in libro, quem *Physicam Divinam* appellavit, idem thema explicare conatum *b*). Alii in eadem haerentes persuasione, ne tamen temere quid asseruisse viderentur, Sapientiores gentilium Philosophorum, Trinitatem in Divinitate asserentes, in scenam producant. PLATONEM imprimis, Graecorum Philosophorum facile Principem, talem Divinitatis ideam habu-

habuisse, colligunt præcipue ex Gorgia atque ex celebri et ab ipsis Christianis sæpe laudata ejus epistola ad Dionysium secunda, ubi hæc occurrunt verba: *Dicendum est tibi nunc per ænigmata quedam, ut si quid huic tabellæ vel mari vel terra contingat, qui eam legerit, intelligere non possit.* Hæc præfatus subjicit: *Est autem ita: circa omnium Regem cuncta sunt; ipsius causa omnia; circa secundum secundam, tertia circa tertium.* Atque hæc a Platone commemorata Trinitas juxta interpretationem PROCLI, *Pater est, et Potentia et Mens c).* Verba autem Platonis allata, hieroglyphicis etiam obscuriora, quam Eruditorum tamen perfringerent animos, ne fateri cogerentur, ipsum sola meditatione ad cognitionem magni Mysterii pervenisse, venditarunt, Platonem sub sua in Ægypto peregrinatione a Judæis, ibi habitantibus, notitiam hujus dogmatis accepisse. Enimvero quam non defuerint Eruditi, Theologiam Platonis in dubium vocantes d); non videmus, qua veri specie aliquam abstrusi admodum dogmatis de Mysterio S. S. Trinitatis habuerit cognitionem. Luculentiora aliis videntur verba SENECÆ, sed quæ tamen rem, de qua nunc agitur, non plane conficiunt. Ita autem ille: *Duo, quocunque nos moverimus, pulcherrima sunt: Naturæ communis et propria virtus. Id, crede mihi, ab illo actum, quisquis creator universi fuerit; sive ille Deus est, potens omnium, sive incorporalis Ratio, ingentium operum artifex, sive Divinus Spiritus, per omnia, maxima minima equali intentione diffusus, sive Fatum, et inter se coherentium causarum immutabilis series &c. e).* Quæ quidem verba ita interpretatur Petr. Dan. Huërius, ut per *Deum*, omnium potentem, SENECÆ intellexerit *Patrem* omnipotentem; per incorporalem Rationem indigitaverit *Filium*, λόγον nempe sive verbum, per quod omnia facta sunt, et per divinum Spiritum indicaverit *Spiritum Sanctum f).* Quarti

autem seu Fati, utpote opinioni suæ adversi, nullam reliquit explicationem. De conatibus autem HUËTII non præter rem judicat C. G. JÖCHER *Petr. Dan HUËTIUS in Questionibus Alnetanis, consensum Sacrarum veritatum cum Philosophorum et Pœtarum Gentilium sententiis monstrare aggressus est; cessit autem eidem conatus iste non ubique ex voto; multa in isto opere occurrunt, quæ specie non destituntur; at si accuratorem inter Scripturam et ista gentilium loca collationem instituamus, alia omnia sentiunt, quam quæ dicere videntur g)* Addere licet, quod quum plerique gentilium pro connata mentis cœcitate in Polytheismum propenderent, et numero ternario quid præcipui inesse superstitiose crederent, mirum non sit, quod modo tria, modo plura Numina, cultus sui religiosi objectum constituerint; unde tamen non consequitur, eos tres Personas in una Divinitate, quod Mysterium S. S. Trinitatis insinuat, agnovisse. Et quomodo, quæso, ex crepero rationis suæ lumine hoc agnoscerent, quum multi etiam Christianorum Doctorum et antiquiori et recentiori ayo Mysterium hoc non solum in dubium vocaverint, sed plane, quod horrendum dictu, pernegaverint.

§. II.

- a) Vid. Cel. BUDDEI *Ifagogen in Univers. Theol.* p. 433.
 b) Vid. N. H. GUNDLINGII *Philosophischer Discourse über seine viam ad veritatem Logicam* p. 187. c) Vid. PROCLI *Theol. Platonis libr. 3 Cap. 21. De Trinitate Platonica* vid. CUDVORTHII *Systema Intellectuale* p. 732.
 d) Vid. N. H. GUNDLINGII *observat. Selectar. VIII.* p. 103 et seq. e) Vid. *Consolat. ad HELVIAM Cap. VIII. prope finem* p. m. 631. f) vid. *Petr. D. HUËTII Alnetanas quæstiones* p. m. 95. g) Vid. *Disfertat. quæ inscribitur; Philosophia, heresum obex;* p. m. 64.

A Græcis ad boreales Europæ Nationes magnis per-
 gimus passibus, visuri, qualem hæc, gentilismi tenebris
 adhuc immerisæ, Theognosiam habuerint. Et quoniam
 Germania nomine Scandia etiam olim comprehendeba-
 tur, consulamus præcipuos Scriptores, qui de Religione
 veterum Germanorum aliquid memoriæ prodiderunt.
 Horum non pauci in ea fuerunt opinione, veteres Ger-
 manos, a Majoribus suis Mysterium Trinitatis edoctos,
 in Divinis Trinitatem coluisse, sed Satana deinceps illu-
 sione longo temporum intervallo seductos, rebus a Deo
 creatis equidem Divinitatem tribuisse, nihilo tamen mi-
 nus Trinitatem, fabulis trium Deorum, Solis nempe,
 Lunæ et Vulcani involutam, veneratos esse, ita ut So-
 lem dicerent Deum Patrem, Lunam Deum Filium, Vul-
 canum autem Spiritum Sanctum a). Commentum hoc
 inter primos proposuit ELIAS SCHEDIUS, asserere non du-
 bitans: *Celtas coluisse unum Deum THAUT; et tres Perso-
 nas Sacro-Sanctæ Trinitatis, Hesum Deum Patrem, Belo-
 num Deum Filium, et Pharanum Deum Spiritum Sanctum in
 uno Thaut veneratos esse b)*. Ex quibus autem fontibus
 hanc notitiam haulerit nominatus Scriptor, ne verbo qui-
 dem indicat, sibi itaque et suis narrationibus relinquen-
 dus. Paria cum Schedio facit PHILIPPUS CLUVERIUS, qui
 laudes Germaniæ, patriæ suæ, amplificaturus, in fraudem
 veritatis nonnihil adferre haud dubitavit; causam igitur
 modo memoratam majori, quam Schedius, apparatu agit
 in antiqua sua Germania, integro capiti hanc summam
 præscribens: *Priseos Germanos unum verum, æternum De-
 um in Trinitate coluisse sub solis, Lunæ atque ignis nomi-
 nibus c)*. Et ne quis forte dubitaret, quin majores sui
 plenam Mysterii S. S. Trinitatis habuerint notitiam, ad-
 dit:

die: *Celtas nostros, atque in his maxime Germanos et Gallos . . . summum atque unumque* THAUT hoc nomine Deum verum eos coluisse existimat) *d, trinum in unitate, et unum in Trinitate professos esse e)* Vim et nervos sententiae suae adjecturus, testimonium adfert JULII CAESARIS, de veteribus Germanis ita scribentis: *Deorum numero eos solos ducunt, quos cernunt, et quorum opibus aperte juvantur, Solem et Vulcanum et Lunam, reliquos ne fama quidem acceperunt f)*. Quam parum vero allata Schedii et Cluverii sententia propositum conficiat argumentum, haud multa opus est probatione. Animadversione est dignum, quod licet de veterum Germanorum Diis uterque agat, nominibus tamen diversis, et nullam inter se affinitatem habentibus, eosdem designent, quod certum est ignorantiae indicium. Deinde ex allato JULII CAESARIS eifato colligitur, veteres Germanos a vera Dei cognitione fuisse remotissimos, in profundo superstitionis luto ita haerentes, ut rebus creatis, et quas viderent, Divinitatem tribuerint, easque religioso modo coluerint, proindeque ad Polytheistas et Materialistas esse referendos. Quibus addere licet, quod nullus veterum Scriptorum asseveret, vel Germanos vel alios paganos populos tres personas in uno, ex gr. Sole, coluisse. Imo Germanos Mysterium S. S. Trinitatis plane ignorasse, exinde constat, quod TACITUS memoriae prodatur, eos iusuper Mercurium, Herculem, Martem, Ildem, aliosque coluisse. Quem in locum ita commentatur MARESIUS, citante Cyriaco Lentulo in Germania p. 172, ita scribens: Augustum illud S. Trinitatis Mysterium, rationi inaccessum, Philosophis ignotum, Judaeis et Mahometanis invisum, Scholasticorum tricis impetunt, crassi illi Germani rationis ductu investigaverint? Ad quae seculum eruditissimum, sine revelatione benigni Dei, nullo ratio-

nis acumine pervenire poterat, in tenebrarum ævo rudis hominum feritati obvia erant?

- a) Vid. J. C. CLEFFELII *Antiquitates Germanorum* p. 438.
- b) In Libro de *Diis German.* p. 220. c) Vid. *German. Antiq. Cap. 29 p. m. 212.* d) Vid. *loc. modo citat.*
- e) Vid. *Libr. sapius citat.* f) Vid. *Libr. VI de Bello Gallico Cap. XX p. m. 130.* g) Vid. *Libr. de Moribus Germaniæ Cap. IX, p. m. 416, 417.*

§. III.

Si in ambiguis quæstionibus dirimendis testimonia Celebrum Virorum instar argumentorum valerent, nulum esset dubium, quin veteres Scandiæ incolæ sub ipso gentilismo aliquam Mysterii S. S. Trinitatis habuerint notitiam. Ita omnino censuit Rev. Episcopus D. D. Petrus BÅNG, existimans, Majores nostros primis seculis ad Christi cognitionem pervenisse, licet ignoret, quibus ministris illam acceperint. In hunc enim ferme modum disserit: *Dicat alius, nostros Scandianos nova prædicatione tractos fuisse ad fidem Christi, vel per ipsum Deum, vel per Angelum bonum, vel per genium aliquem, vel per Angelum malum, qui itidem mandata Dei nonnunquam cogitur perferre. Quidquid horum ille alius dixerit, refellere ego non possum a).* Ante BÅNGUM Joachimus HOPPERUS in Themide sua Hyperborea, antiquissimæ illius, quam deprehenderat, Hyperboreæ tabulæ explicationem traditurus, ita scribit: *A quibus quidem cum ad Reginas ipsas seu Deas adscenditur, ad ea secundo loco pervenitur, quæ Haitba b), Sinna et Gasta in Deo vel Hyperboreis nostris vocantur. Quas quidem tres numero inter se diversas, ita ut una non sit alia --- quarto loco Gotba, quæ summa est, una substantia sive naturæ*

comprehendens, in unum omnes redigit, et ex solo trinum unum efficit c). Mirifice hæc, quamvis tenebris fere obscuriora, placent Olavo RUDBECKIO, qui igitur verbis allatis addit: *Mevetur integer Hopperi tractatus legi, et genuina præsus de unitate et trinitate passim occurrunt. Ego vero in primis miror, in loco citato integra nomina trinum Personarum tribus invariatis Gothicis vocibus effervi. Haitha, Sinna, Gasta, hodie Fadren, Soyen, Anden, i. e. Pater, Filius et Spiritus. Et insuper Gottha, unius essentia nomen, hodie Gudon, Divinitus d.* Antiquariorum nostratium alii rem alius reperunt; et quum articulus fidei de Mysterio S. S. Trinitatis sit fundamentalis, sine cuius cognitione salvari nemo potest, colligunt, Deum pro immanita sua in genus humanum bonitate hoc Mysterium afflictis protoplastis revelasse, hos deinceps idem suis sedulo tradidisse posteris, adeoque primos etiam Scandiae incolas, a Noachidis ortos, cognitionis hujus non fuisse expertes, seculorum licet decursu valde corruptæ e). Quidquid horum sit, extra dubiam est positum, veteres Hyperboreos sub gentilismo tres majores Deos, *Odinum, Thoverum et Friggam* coluisse f), nec tamen alia, a se efficta, numina præsus neglexisse. Enimvero quum illos ut plane diversos, nec ejusdem essentia habuerint, patet, ipsorum Theognosiam fuisse veterum Romanorum, Jovem, Martem et Venerem præcipue adorantium, imitricem; qualis eadem fuit, usque dum alter Odinus in Scandiam pervenit, qui Regi GYLONI suisque civibus persuasit, se unicam esse numen, a mortalibus adorandum, nomine et Personis trinum. In sublimi namque palatio, specie trium Regum, subordinatis ad invicem sellis insidentium, ipse conspiciebatur, triplicique nomine majestatem suam ostentabat. Dicitur enim fuisse *har* h. e. excelsus, et *Jafubar* h. e. aque excelsus, et *tridi* i. e. tertius

tius g). Quæ quidem si rite expendamus, patet, non luculentis argumentis, sed frivolis eos niti præsumptionibus, qui veteres Scandianos aliquam Mysterii S. S. Trinitatis notitiam habuisse, arguentur.

- a) Vid. *Histor. Præscorum Suo-Gothor. Ecclesiast.* p. 306, et qui huic pollicem premit *Trogillus ARNKIEL in Cimbrische Heiden-Religion* p. 58 §. 2. b) *De Aita Cantabrica et baite Frisiorum, Attya Hungarico*, Patrem significante notione, vid. *WACHTERI Glosf.* p. 26, 2. c) Citatur hic Auctor ab *Olavo RUDBECKIO in Disfertatione de Ave Selav* p. 21. d) Vid. *Disferrat. modo nominat.* e) *Cel. WILDE in Libr. Svånska Stats-Histor.* p. 519 agnoscit aborigines Gothorum in gentilismo multa Fabulari Theologiæ suæ de Triuno Deo inspersisse. Addantur *Fr. MOZELIUS in Disferrat. de Philosophia veterum Sveo-Gothorum* p. 24 seq. nec non *J. L. LORTUS in Disferrat. An Trinitas Personarum in Deo gentibus sit cognita?* f) Quod si tribus hisce nominibus non diversæ personæ, sed diversæ Numinis virtutes, *Potentia*, videlicet, *Amor et sapientia*, indigentur, vid. *DALINI Histor. Svec. Tom. 1.* p. 133, patet, veteres Scandianos sine ulla revelatione Trinitatem uni Deo tribuere potuisse. g) Vid. *VERELI Not. ad Historiam Gotbr. et Rolf* p. 43 §. 4.

§. IV.

Mirari nihilo minus convenit, unde Majores nostri sub gentilismo sparsas illas lucis Revelatæ faculas, in Edda occurrentes, collegerint, attamen luculentiores, quam ut eas hoc loco reticeremus. Sic *Mythologia XVIII, Odinn beiter Allfader, tbui baner fader allra Guda*, id est *Odinus* vocatur omnium Pater, quia Pater est omnium Deorum. Perhibet deinde My-

thologus, quod Odinus genuerit filium Thorerum, qui pugnavit cum serpente infernali, quæ pugna in Eddæ Mythologia XLVIII juxta versionem Latinam ita describitur: *Tunc quoque ex vinculis solvitur garmus canis, qui alligatus fuerat ad ostium speluncæ, quæ Gnyphæ beller nominatur. Is maxima est perniciēs; cum Thoro congregitur, et cadunt ambo. Thorus victoriam quidem ab angue Midgardiano reportat, sed novem passus ab illo digressus, ob vim veneni, quo ipsum anguis afflarat, mortuus cecidit.* Ex quibus facile quis præsumeret, pugnam illam, quam Salvator noster CHRISTUS, genus humanum liberaturus, cum serpente infernali habuit, nominibus licet diversis, heic describi. Probabilius tamen est, Historicos Islandicos, SÆMUNDUM et SNORRONEM STURLONIDEM, veterum Scandianorum Mythologiæ, in Edda occurrentis, collectores, et Doctrinæ Christianæ principiis imbutos, a suo officio haud alienum duxisse, præcepta Religionis Christianæ gentili habitu induere, antiquis Scandiæ populis majorem gloriam ita conciliaturos.

§. V.

Ex iis, quæ in medium hactenus attulimus, satis colligi potest, Historicos, quotquot in suum induxerunt animum, veteres Scandiæ populos sub gentilismo aliquam, undecunque partam, de Mysterio S. S. Trinitatis habuisse notitiam, operam luisse. Quibus coronidis loco addimus, quod quum ratio nostra, antequam probe fuerit ex-culta, in ideis concretis præcipue occupetur, principia rerum creatarum interna adeo ignorans, ut quid corpus, quidve anima sit, aut quo hæc in se invicem agant modo, explicare nequeat; multo minus curta rationis suæ decempeda immensam Divinitatis abyssum meteri ullus pote-

poterit, et Entis Increati, eiusdemque Trinuni cognitionem suis sibi acquirere meditationibus; quæ certe notitia est adeo sublimis, ut Antiquiorum Scriptorum quidam non immerito censuerit: *Nisi Deus ipse dixisset, se esse Trinum in Personis, et unum in essentia, homini non licere hæc dicere.* Imo quum Athenienses, inter cultissimas licet gentes olim habiti, veri tamen Dei accuratam non haberint cognitionem, proptereaque ἀγνώσκον τὸν Θεῶν aram extruxerint Actor. XVII: 23; quanto minus Scandianis veteribus, valde rudibus, tribuere convenit S. Trinitatis notitiam, qualem sola nobis pandit, ipsis plane ignota, Revelatio?

S. D. G.
